

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Кафедра українознавства

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан філософського
факультету ІІІ
Іван КАРПЕНКО

“30” вересня 2024 р.

Робоча програма навчальної дисципліни
Історія України: цивілізаційний вимір

рівень вищої освіти бакалавр
галузь знань 09 Біологія, 01 Освіта, 16 Хімічна біоінженерія
спеціальність 091 Біологія, 014.05 Середня освіта (біологія та здоров'я людини), 162 Біотехнології та біоінженерія
освітня програма Біологія, Середня освіта (біологія та здоров'я людини), Біотехнології та біоінженерія
спеціалізація
вид дисципліни обов'язкова
факультет біологічний

2024/2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Протокол від "21" червня 2024 р. №11

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Наталя АКСЬОНОВА, Анастасія БОЖЕНКО, Оксана
ВОЛКОВА, Марина ДОМАНОВСЬКА, Павло ЄРЕМЄЄВ, Вікторія НЕСТЕРЕНКО, В'ячеслав
ПОТОЦЬКИЙ, Дмитро ЧОРНИЙ, Михайло ЧУГУЄНКО, Ярослав ШКАБУРА

Програму схвалено на засіданні кафедри українознавства
Протокол від "20" червня 2024 р. №12

В.о. зав. кафедри українознавства

Наталя АКСЬОНОВА

Програму погоджено з гарантом освітньої програми "Біологія"

Гарант освітньої програми "Біологія"

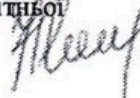

Дмитро ШАБАНОВ

Програму погоджено з гарантом освітньої програми "Середня освіта
(біологія та здоров'я людини)"

Гарант
"Середня освіта
(біологія та здоров'я людини)"

освітньої

програми

Наталя САМОЙЛОВА

Програму погоджено з гарантом освітньої програми "Біотехнології та
біоінженерія"

Гарант
"Біотехнології та біоінженерія"

освітньої

програми

Анатолій ГОЛТВЯНСЬКИЙ

Програму погоджено методичною комісією біологічного факультету
Протокол від "25" червня 2024 року №11

Голова науково-методичної комісії
біологічного факультету

Ольга ТАГЛІНА

ВСТУП

1.Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни «Історія України: цивілізаційний вимір» – поглибити в здобувачів вищої освіти знання з історії України в глобальному цивілізаційному контексті, ознайомити з основними тенденціями розвитку сучасної історичної науки, сприяти опануванню сучасних методів роботи з історичними джерелами та науковою літературою.

1.2. До основних завдань вивчення дисципліни належать визначення ролі історії України в контексті глобальної історії в системі соціально-гуманітарних наук; ознайомлення із засадами традиційної та модерної історіографії; висвітлення найважливіших дискусійних історичних проблем; опанування сучасних методів вивчення історичних джерел та наукових публікацій, прийомів їх аналізу та набуття на цьому підґрунті практичних навичок для оцінювання поточних суспільних процесів і явищ.

В ході вивчення дисципліни мають сформуватися такі загальні та спеціальні компетентності, відповідно до тимчасового стандарту освітньо-професійної програми “Біологія”:

ЗК01. Здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК02. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

ЗК04. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК05. Здатність спілкуватися державною мовою як усно так і письмово.

ЗК07. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК08. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.

ЗК10. Здатність працювати в команді.

В ході вивчення дисципліни мають сформуватися такі загальні та спеціальні компетентності, відповідно до тимчасового стандарту освітньо-професійної програми “Біотехнології та біоінженерія”:

ЗК 8. Здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК 9. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

В ході вивчення дисципліни мають сформуватися такі загальні та спеціальні компетентності, відповідно до тимчасового стандарту освітньо-професійної програми “Середня освіта (біологія та здоров’я людини)”:

ЗК7. Здатність навчатися впродовж всього життя, оволодівати сучасними знаннями, орієнтуватися у світовому й національному біологічному освітньо-науковому просторі в контексті необхідності постійного розширення і актуалізації знань для підвищення професійної майстерності, цінувати різноманіття та мультикультурність

ЗК9. Здатність реалізувати свої права і обов’язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України.

1.3. Кількість кредитів – 3.

1.4. Загальна кількість годин – 90.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Нормативна	
Денна форма навчання	Дистанційна форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
1-й	1-й
Лекції	
32 год.	8 год.
Практичні, семінарські заняття	
16 год.	0 год.
Лабораторні заняття	
0 год.	0 год.
Самостійна робота	
32 год.	72 год.
Індивідуальне завдання	
10 год.	10 год.

1.6. Заплановані результати навчання

Здобувачі вищої освіти мають знати принципи періодизації історії України, її основні етапи; основні поняття й терміни; особливості соціально-економічних, політичних, культурних процесів розвитку України на різних етапах; діяльність видатних історичних осіб, політичних партій, державних утворень, що існували на українських землях від давнини до сьогодення; сучасні історичні теорії та методологічні підходи до аналізу суспільства.

Здобувачі мають знати основні етапи розвитку української зовнішньої політики; основні положення та напрями зовнішньополітичного курсу України на сучасному етапі; проблеми та перспективи розвитку двосторонніх відносин України з іншими державами, участі України в міжнародних організаціях; розуміти процеси глобалізації в політичній, економічній та культурній сфері суспільного буття; знати про культурний та політичний розвиток національних меншин на території України; розуміти тенденції в політиці пам'яті України; уміти аналізувати історичні процеси, події, факти; брати участь у дискусіях на суспільно-історичні теми; користуватися категорійно-поняттєвим апаратом історичної науки, історичними джерелами та науковою літературою з історії України і глобальної історії; застосовувати знання, розв'язуючи професійні завдання. Курс має сприяти формуванню поваги до демократичних цінностей, толерантності, активної громадянської позиції та патріотизму.

Під час навчання передбачено виконання таких **програмних результатів навчання**:

ПРН1. Знати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ПРН2. Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.

ПРН6. Відшукувати необхідну науково-технічну інформацію в науковій літературі, електронних базах, інших джерелах, оцінювати надійність та релевантність інформації.

ПРН12. Демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним.

ПРН14. Уміти доносити результати діяльності до професійної аудиторії та широкого загалу, робити презентації та повідомлення.

ПРН15. Вміння представляти і захищати отримані наукові і практичні результати в усній та письмовій формі.

ПРН16. Визначати, формулювати та аргументувати власну громадянську та професійну позицію щодо актуальних суспільних питань.

ПРН17. Демонструвати здатність діяти соціально відповідально та громадсько свідомо на основі етичних міркувань (мотивів), поваги до різноманітності та міжкультурності.

ПРН18. Демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним.

ПРН24. Розуміти і реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Вступ до курсу

Тема 1. Вступ.

Транснаціональна, глобальна та переплетена (entangled) історія України. Поняття цивілізації. Концепції цивілізаційного розвитку А. Тойнбі, І. Валлерстайна, С. Гантінгтона. Теорія фронтиру в контексті дослідження історії України. Постколоніальний дискурс. Історія та формування колективної пам'яті.

Розділ 2. Економіка України: від давнини до сучасності

Тема 2. Організація господарства та торгівлі в давню добу. Приватна власність.

Держава. Технології.

Формування Мультифронтиру: мисливці, землероби, скотарі та мореплавці. Фронтири доісторичної доби. Цивілізаційний і формаційний підходи в дослідженні економічної історії України. Еволюція способів господарювання на території України в додержавний період. Трипільська культура. Праукраїнські археологічні культури XV–VIII ст. до н. е. Український південь – контактна зона. Заселення українських земель грецькими колоністами. Перші держави-поліси в Північному Причорномор'ї: сільське господарство, промисли, торгівля, фінанси. Кочові племена Степової Скіфії VI–IV ст. до н. е. Скіфи-землероби Лісостепу VII–IV ст. до н. е. Інтеграція античних міст-держав Північного Причорномор'я до Римської імперії: сільське господарство, промисли, торгівля. Кочівники-сармати III ст. до н. е. – I ст. н. е.): воєнна активність, ремесла,

скотарство, торгівля. Скіфське царство в Криму. Господарство племен зарубинецької, київської, черняхівської культури.

Тема 3. Розмаїття моделей економічного розвитку в українських землях доби середньовіччя (IX – кінець XV ст).

Наслідування європейського феодалізму, візантійської економіки, традицій кочового й напівкочового способу життя (Київська Русь, Галицько-Волинська держава, печеніги, половці, Золота Орда, Кримський ханат, Польське королівство, Угорське королівство). Формування феодальної власності й системи особистої та поземельної залежності селян. Феодальне господарство. Економічна специфіка часів раннього феодалізму: голод, висока смертність, низький технологічний рівень сільського господарства, натуральність господарства. Посилення боярства. Удільна доба Київської Русі. Особливості майнового та соціального статусу селян (смердів), челяді, холопів, ізгоїв. Міста в українських землях доби середньовіччя. Ремесла, корпорації майстрів, особливості внутрішньої й міжнародної торгівлі. Боротьба міст з феодалами, комунальні революції, магдебурзьке право. Особливості економічного розвитку руських князівств під владою Золотої Орди. Входження українських земель до Великого князівства Литовського. Зміни в організації землеволодіння та фіскальній політиці. Крим і Північне Причорномор'я на цивілізаційному перехресті Середньовіччя. Фронтир у фронтирі. Організація економіки в Кримському ханаті. Економічні зв'язки з руськими князівствами.

Тема 4. Модернізаційні процеси на українських землях у Нову добу (XVI – XIX ст.).

Капіталізм та капіталістичні відносини. Люблінська унія. Фільваркове господарство й виклики європейського капіталізму, розвиток торгівлі та митної справи, мануфактури. «Революція цін» як наслідок Великих географічних відкриттів. Буржуазія. Накопичення капіталу. Фермерський тип господарювання. Особливості української економіки козацької доби. Реформи Богдана Хмельницького, види господарської діяльності, торгівля та фінанси. Економічні питання в міждержавних договорах Козацької держави та гетьманських «статтях» другої половини XVII ст. Старшинське й поміщицьке землеволодіння. Економіка українських міст. Ринкова та ярмаркова торгівля. Шляхи сполучення. Чумакування. Вплив геополітичних змін останньої третини XVIII – першої третини XIX ст. на економічний розвиток українських земель. Промисловий переворот, індустріалізація.

Тема 5. Особливості економічного розвитку українських земель другої половини XIX – 20-х рр. XX ст.

Економічні виклики індустріалізації, капіталізму, Великої війни 1914–1918 рр. та Української революції 1917–1920 рр. Економічні ініціативи урядів Центральної Ради, Української Держави, УНР, ЗУНР, Директорії. Політичні та економічні наслідки Першої світової війни: Версальський договір, мілітаризація економік; економіки Великої Британії, Німеччини, США, Японії та Радянського Союзу після Першої світової війни.

Тема 6. Від індустріальної до постіндустріальної економіки: від соціалізму до капіталізму.

Сталінська «навздогінна» модернізація й мілітаризована економіка в УРСР. Суцільна колективізація сільського господарства. Голодомор 1932–1933 рр. Політичні та економічні наслідки Другої світової війни: СРСР в УРСР перед викликами Холодної війни й післявоєнної відбудови. Радянська західноукраїнських областей та інтеграція до загальносоюзного економічного простору. Економічні трансформації в Україні доби «відлиги». Індустріальний розвиток України та урбанізаційні процеси. Посилення

негативних тенденцій в економічному житті республіки в період «застою» (1970-ті – перша половина 1980-х рр.). Політика «перебудови», її наслідки в економічній і соціальній сферах як один із вагомих чинників краху комуністичної системи й розпаду СРСР. Колгоспний і радгоспний лад. Товарообіг і торгівля. Особливості економічних процесів у незалежній Україні 1990-х рр. – у перші десятиріччя XXI ст. Великий капітал: економічні контури й політична вага. Економіка після Помаранчевої революції. Сучасна Україна в міжнародних економічних відносинах. Економіка України в умовах війни з російською федерацією (2014–2024 рр.).

Розділ 3. Мілітарна історія та її місце в становленні сучасної України.

Тема 7. Військова справа на землях України від давнини й до козаків.

Розвиток зброї та причини її застосування. Військові зіткнення на українських теренах до появи Русі-України. Озброєння й тактика кіммерійців, скіфів, сарматів, еллінів, германців, готів, гунів. Слов'янські племена. Військова справа за часів Київської Русі та Галицько-Волинської держави. Участь у військових діях у складі Великого князівства Литовського. Війни періоду Кримського ханства. Виникнення козацтва, його зміни протягом періоду існування.

Тема 8. Роль мілітарної складової в захисті Української держави.

Українці в Першій світовій війні. Військовий потенціал України на початок Визвольних змагань. Шлях Українських січових стрільців. Особливості збройних сил у періоди Центральної Ради, Української Держави та Директорії. Видатні українські військові діячі та їхній внесок у захист країни. Знакові битви. Військові традиції. Друга світова війна та участь у ній українців. УПА, її створення, діяльність та інші особливості.

Тема 9. Російсько-Українські війни та підходи до їх (не)пам'ятання.

Проблема визначення початку російсько-українських військових конфліктів. Їх подальша хронологія, передумови, причини, перебіг та наслідки. Найважливіші битви в контексті подальшого розвитку українських земель. Війни з росіянами у XIX ст. як один із ключових етапів боротьби за державність України. Різні підходи до політики пам'яті стосовно російсько-українських війн у період до 2014 року. Початок сучасної російсько-української війни, її етапи та ключові події. Зміни в цей період у політиці пам'яті стосовно попередніх військових зіткнень між країнами.

Розділ 4. Україна в контексті європейського націєтворення

Тема 10. Довге XIX століття: народження європейських націй.

Поняття нації, основні концепції розвитку націй. Європейський романтизм та націєтворення. Вплив європейських національних ідей на українське націєтворення. Поняття “винайденої традиції” в європейському та українському контексті: “Історія Русів”, “Краледворський рукопис”, “Оссіанові пісні”. Дослідження етнографії, української мови та історії. Імперська ідея проти національної: концепції М. Погодіна та М. Максимовича. Тріада Уварова. Український та малоросійський проєкт. Роль історичного міфу у формуванні національної ідентичності: сарматизм та козацький міф у XIX столітті. Формування національного пантеону. Тарас Шевченко як постать Поета-Пророка. Національні ідеї єврейської, кримськотатарської, польської, німецької спільнот. Інституалізація національного руху.

Тема 11. Коротке XX століття: "призупинене націєтворення".

Українська революція 1917–1921 року та українська національна ідея в політиці режимів. Національні меншини під час Української революції. Сприйняття України на міжнародному рівні. Формування української діаспори після поразки націєтворчих

змагань. Місце національного чинника в радянській ідеології міжвоєнного періоду: коренізація та її згорання. Діяльність українських політичних партій та організацій в Чехословаччині, Польщі та Румунії. Формування ідеології інтегрального націоналізму та діяльність ОУН. Національна ідея в роки Другої світової війни. Шістдесятники та дисиденти. Відродження українських партій у роки перебудови.

Тема 12. Незалежна Україна: виклики націєтворення.

Політика пам'яті української влади за роки незалежності. Україна в контексті розвитку постсоціалістичної Центральної та Східної Європи. Вплив Помаранчевої революції та Революції Гідності на націєтворення. Декомунізація та деколонізація культурного простору. Вплив російсько-української війни на актуалізацію національних питань: зміни в державній політиці. Анексія Криму та кримськотатарське питання.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Дистанційна форма					
	Усь ого	У тому числі					Усь ого	У тому числі				
		Л	С	Лаб	Інд	С.р.		Л	С	Лаб	Інд	С.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Вступ до курсу												
Тема 1. Вступ.	6	4	2				6	2				4
Разом за розділом 1	6	4	2				6	2				4
Розділ 2. Економіка України: від давнини до сучасності												
Тема 2. Народження української економіки. Приватна власність. Держава. Технології.	4	2				2	6	2				4
Тема 3. Розмаїття моделей економічного розвитку в українських землях доби середньовіччя (IX – кінець XV ст.).	6	2	2			2	4					4
Тема 4. Модернізаційні процеси на українських землях у Нову добу (XVI–XIX ст.).	4	2				2	4					4
Тема 5. Особливості економічного розвитку українських земель другої половини XIX – 20-х рр. XX ст.	6	2	2			2	4					4
Тема 6. Від індустріальної до постіндустріальної економіки. Від соціалізму до капіталізму.	15	2			10	3	17				10	7
Разом за розділом 2	35	10	4		10	11	35	2			10	23
Розділ 3. Мілітарна історія та її місце в становленні сучасної України												
Тема 7. Військова справа на землях України від давнини й до козаків.	7	2	2			3	7					7
Тема 8. Роль мілітарної складової в захисті Української держави.	7	2	2			3	7					7
Тема 9. Російсько-Українські війни та підходи до її (не)пам'ятання.	10	4	2			4	10	2				8

Разом за розділом 3	24	8	6			10	24	2				22
4. Україна в контексті європейського націєтворення												
Тема 10. Довге ХІХ століття: народження європейських націй.	8	4				4	9	1				8
Тема 11. Коротке ХХ століття: призупинене націєтворення?	8	2	2			4	7					7
Тема 12. Незалежна Україна: виклики націєтворення.	9	4	2			3	9	1				8
Разом за розділом 4	25	10	4			11	25	2				23
Усього годин	90	32	16		10	32	90	8			10	72

4. Теми семінарських (практичних, лабораторних) занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денне)	Кількість годин (заочне)
1	Найдавніші часи: палеоботаніка та палеозоологія у вивченні дописемної історії українських земель	2	семінари не передбачені навчальним планом
2	Розвиток наукових знань у середньовіччі на території українських земель	2	
3	Кримська війна: розвиток польової хірургії	2	
4	Науково-технічна революція наприкінці ХІХ - на початку ХХ століття на українських землях. Боротьба з епідеміями та досягнення мікробіології.	2	
5	Міжвоєнний період: розвиток науки	2	
6	“Лисенківщина”: наступ на природничі науки	2	
7	Чорнобильська катастрофа та вплив на розвиток біологічних наук	2	
8	Політика пам'яті у сучасній Україні та сусідніх державах	2	
	Разом	16	

5. Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота здобувачів вищої освіти передбачає:

1. Підготовку до семінарських занять.
2. Виконання творчих проєктів.
3. Вивчення тем курсу й підготовку до підсумкової атестації.

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Денне	Дист.
1.	Тема 1. Вступ до історії України: цивілізаційний вимір.		4
2.	Тема 2. Народження української економіки. Приватна власність. Держава. Технології.	2	4
3.	Тема 3. Розмаїття моделей економічного розвитку в українських землях доби середньовіччя (IX – кінець XV ст).	2	4
4.	Тема 4. Модернізаційні процеси на українських землях у Нову добу (XVI–XIX ст.).	2	4
5.	Тема 5. Особливості економічного розвитку українських земель другої половини XIX – 20-х рр. XX ст.	2	4
6.	Тема 6. Від індустріальної до постіндустріальної економіки. Від соціалізму до капіталізму.	3	7
7.	Тема 7. Військова справа на землях України від давнини й до перших козаків.	3	7
8.	Тема 8. Роль мілітарної складової в захисті Української держави.	3	7
9.	Тема 9. Російсько-Українські війни та підходи до її (не)пам'ятання.	4	8
10.	Тема 10. Довге XIX століття: народження європейських націй.	4	8
11.	Тема 11. Коротке XX століття: призупинене націєтворення?	4	7
12.	Тема 12. Незалежна Україна: виклики націєтворення.	3	8
	Разом	32	72

6. Теми контрольної роботи

1. Україна через 10 років: якою вона буде?
2. Якою я бачу національну ідею в Україні.
3. Політичний діяч, який залишив яскравий слід в історії України (на вибір).
4. Схема історії України М. Грушевського та його періодизація українського історичного процесу.
5. Значення античних міст-держав Північного Причорномор'я в історії українського народу й України.
6. Спадок Візантійської цивілізації в історії України.

7. Норманський чинник у виникненні й існуванні Київської Русі.
8. Русь-Україна і кочові народи степу у XI–XII ст.: між війною і співпрацею.
9. Тисячоліття Софії Київської: новітні гіпотези та старі переконання.
10. Монгольська навала і її значення в історії України
11. Кревська унія та українські землі в геополітичному контексті Центрально-Східної Європи кінця XIV ст.
12. Полемічна література кінця XVI – початку XVII ст. як пам'ятник політичної думки в Україні.
13. Фільваркове господарство між феодалізмом і капіталізмом: становище українського селянства XVI–XVII ст.
14. Роль Дикого поля в історії України: виникнення та існування, наслідки освоєння історичного регіону.
15. Запорізька Січ: ознаки державного устрою і значення в історії України.
16. Визвольна війна під проводом Богдана Хмельницького: проблема визначення хронологічних меж і періодизації.
17. Чи можна назвати Визвольну війну під проводом Богдана Хмельницького «козацькою революцією»?
18. Слобожанщина: формування нового історичного регіону України у середині – другій половині XVII ст.
19. «Руїна» та пошуки протекторату козацькими автономіями.
20. Московсько-козацькі відносини доби Руїни.
21. Конституція Пилипа Орлика та її значення як історичного документа.
22. Гайдамаки: розбійники чи національні герої?
23. Геополітичні зрушення кінця XVIII ст. у Центрально-Східній Європі та їхнє значення в історії України.
24. Ліквідація Запорізької Січі та інших форм українського автономного устрою.
25. Скасування кріпосного права: значення події для соціально-економічного розвитку України.
26. Галичина – Український П'ємонт? Хід і значення національного відродження в межах Західної України для українського національного відродження.
27. Універсали Центральної Ради в контексті політичної ситуації в Україні впродовж 1917 – початку 1918 рр.
28. Державотворчі плани П. Скоропадського та їхнє втілення.
29. Директорія і значення її діяльності.
30. Політика українізації. Чому більшовицьке керівництво вдалося до політики коренізації?
31. Утворення СРСР і остаточна втрата Україною незалежності.
32. Суцільна колективізація сільського господарства в межах курсу на модернізацію економіки.
34. У чому полягала різниця в поглядах на шляхи здобуття української незалежності між прихильниками С. Бандери і А. Мельника?
35. Проти кого і за що боролася УПА.
36. Чим відрізнялася відбудова народного господарства України після Другої світової війни від відбудовчих процесів західних країн?
37. Як участь України у здійсненні хрущовських «надпрограм» позначилася на економічному розвитку України?
38. Перебудова та її значення в історії України.
39. Проголошення незалежності України. Які фактори сприяли утворенню незалежної Української держави?
40. Помаранчева революція: чи потрібно брати слово «революція» в лапки?
41. Президентство В. Ющенка: реформи й реакція суспільства.

42. Президентство В. Януковича: причини й передумови Майдану-2.
 43. Майдан-2: Історична оцінка подій листопада 2013 – березня 2014 рр. в Україні.
 44. Політична криза й військові дії на Донбасі: проблеми термінологічних визначень, причини та ймовірні наслідки.

7. Методи навчання

Відповідність методів навчання та форм оцінювання визначеним результатам навчання за ОПП відображає табл. 7.1

Таблиця 7.1

Шифр ЗК, ФК, ПРН (відповідно до ОНП)	Заплановані робочою програмою результати навчання та компетентності	Методи навчання	Контрольні заходи, що забезпечують досягнення результатів навчання та компетентностей
ЗК1	Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина України.	Аналіз конкретної ситуації, групова дискусія. Лекції-демонстрації до тем 11, 12.	Оцінювання результатів підготовки до семінарських занять 7, 8.
ЗК2	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності та досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі і знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового образу життя.	Робота на семінарських заняттях, лекція-демонстрація до розділу 3.	Оцінювання результатів підготовки до семінарського заняття 2, 3, 4, 5.

ЗК3	Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.	Аналіз новітніх досліджень під час подання матеріалу на лекціях-демонстраціях. Знайомство з новими інтерактивними методами навчання.	Оцінювання пошуку матеріалів до контрольної роботи та підготовки інформаційного повідомлення на семінарських заняттях, екзаменаційна робота. Розділи 1–4.
ЗК8	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.	Пояснення причиново-наслідкових зв'язків та логіки історичного процесу, основних методів критичного аналізу історичних джерел.	Оцінювання логіки викладення та причиново-наслідкових зв'язків у демонстраціях під час підготовки до семінарських занять 1–8. Опрацювання конспектів лекцій.
ЗК7	Прагнення до збереження навколишнього середовища.	Аналіз матеріалів під час лекцій за розділом 2.	Опрацювання конспектів лекцій розділу 2.
ЗК9	Уміння бути критичним та самокритичним.	Отримання зворотного зв'язку щодо виконання творчих завдань, анкетування, аналіз отриманих результатів здобувачем.	Підготовка до контрольної та екзаменаційної роботи.
ЗК12	Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.	Принципи організації освітнього процесу на семінарі 1. Ознайомлення з можливостями розширеного пошуку інформації.	Перевірка індивідуальних завдань, створених на основі індивідуального пошуку інформації в інтернеті.
ЗК19	Навички міжособистісної взаємодії, цінування та повага різноманітності та багатокультурності.	Робота на семінарських заняттях, лекція-дискусія, підготовка групових проєктів.	Оцінювання комунікаційних навичок, модерація позааудиторної комунікації з питань організації курсу. Семінари 7, 8.

СК7	Здатність аналізувати міжнародні інтеграційні процеси у світі та на Європейському континенті, та місце в них України.	Лекція-демонстрація за темою 1, 4, 12.	Оцінювання результатів підготовки до семінарських занять 5 та 6.
СК8	Усвідомлення національних інтересів України на міжнародній арені.	Лекція-презентація за темою 9.	Оцінювання результатів підготовки до семінарського заняття 4.
СК16	Здатність постійно підвищувати теоретичний рівень знань, генерувати й ефективно використовувати їх у практичній діяльності.	Лекція-демонстрація до теми 1.	Отримання зворотного зв'язку щодо виконання творчого завдання, аналіз отриманих результатів здобувачем.
ПРН1	Знати свої права й обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.	Аналіз конкретної ситуації, групова дискусія. Лекції-демонстрації до тем 11, 12.	Оцінювання результатів підготовки до семінарських занять 7, 8.
ПРН2	Зберігати моральні, культурні, наукові цінності та примножувати досягнення суспільства, використовувати різні види та форми рухової активності для ведення здорового способу життя.	Робота на семінарських заняттях, лекція-демонстрація до розділу 3.	Оцінювання результатів підготовки до семінарського заняття 2, 3, 4, 5.
ПРН6	Відшукувати необхідну науково-технічну інформацію в науковій літературі, електронних базах, інших джерелах, оцінювати надійність та релевантність інформації.	Принципи організації освітнього процесу на семінарі 1. Ознайомлення з можливостями розширеного пошуку інформації.	Перевірка індивідуальних завдань, створених на основі індивідуального пошуку інформації в інтернеті.

ПРН14	Уміти доносити результати діяльності до професійної аудиторії та широкого загалу, робити презентації та повідомлення.	Методичні поради щодо підготовки презентацій до семінарів і творчої контрольної роботи.	Оцінювання активностей на заняттях, оцінювання презентації творчих завдань.
ПРН15	Вміння представляти і захищати отримані наукові і практичні результати в усній та письмовій формі.	Пояснення; дискусія; демонстрація; ілюстрація; спостереження; репродуктивний; евристичний; дослідницький. Консультації, самоконтроль.	Доповіді під час семінарських занять, демонстрація творчої контрольної роботи
ПРН16	Визначати, формулювати та аргументувати власну громадянську та професійну позицію щодо актуальних суспільних питань.	Аналіз конкретної ситуації, групова дискусія. Лекції-демонстрації до тем 11, 12.	Оцінювання результатів підготовки до семінарських занять 7, 8.
ПРН17	Демонструвати здатність діяти соціально відповідально та громадсько свідомо на основі етичних міркувань (мотивів), поваги до різноманітності та міжкультурності.	Навчання через практичну роботу, Лекція-демонстрація до розділу 3.	Оцінювання результатів підготовки до семінарського заняття 2, 3, 4, 5.
ПРН18	Демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним.	Отримання зворотного зв'язку щодо виконання творчих завдань, анкетування, аналіз отриманих результатів здобувачем.	Підготовка до контрольних та екзаменаційної роботи.
ПРН24	Розуміти і реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності вільного демократичного суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.	Аналіз конкретної ситуації, групова дискусія. Лекції-демонстрації до тем 11, 12.	Оцінювання результатів підготовки до семінарських занять 7, 8.

8. Методи контролю

Здобувачі освіти опановують теми на практичних заняттях відповідно до контрольних цілей. Основне завдання поточного контролю – перевірити рівень підготовки здобувачів вищої освіти до виконання конкретної роботи.

Виконання завдань самостійної роботи, підготовка до семінарських занять і виконання екзаменаційних завдань передбачають дотримання здобувачами вищої освіти основних принципів академічної доброчесності:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання, атестації (для осіб з особливими освітніми потребами цю вимогу застосовують, зважаючи на їхні індивідуальні потреби та можливості);

- посилення на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

Поточний контроль та оцінювання результатів навчання передбачає оцінювання за всіма формами проведення занять:

- контроль та оцінювання активності роботи здобувача вищої освіти під час лекційних та практичних (семінарських) занять (групова дискусія);

- контроль та оцінювання завдань самостійної роботи та розроблення проектних завдань під час самостійної роботи;

- контроль засвоєння теоретичного та практичного матеріалу (тестування);

- контроль та оцінювання вмій здійснювати самостійні наукові дослідження та презентувати їх шляхом застосування сучасних інформаційних технологій.

Поточний контроль знань здобувачів вищої освіти здійснюється під час **семінарських занять** протягом семестру й має на меті перевірити рівень підготовленості здобувача до виконання конкретної роботи. У межах поточного контролю оцінюють, наскільки здобувачі освіти знають першоджерела та наукову літературу, логічно й послідовно виступають під час обговорення питань семінарського заняття, ставлять питання і відповідають на них у межах дискусії. Здобувач може набрати від 1 до 40 балів за роботу на семінарах протягом семестру.

Критерії оцінювання роботи здобувачів на семінарських заняттях:

Ваговий бал – 5. Максимальна кількість за всі виступи: $5 \times 8 = 40$ балів.

5–4 бали – виступ грамотний за всіма параметрами оцінювання, логічний, інформаційно повний, продуманий.

3 бали – виступ за темою неповний.

2–1 бал – формальний виступ зі значною кількістю фактичних помилок.

0 балів – пасивна присутність.

Контрольна робота відбувається у формі есе або підготовку творчого проекту. Здобувачі можуть набрати максимально 20 балів. Критерій оцінювання самостійної роботи – наявність власної (авторської) позиції; пов'язаність змісту есе із сучасними українськими реаліями; наявність висновку.

20–16 балів – робота виконана на високому теоретичному рівні, містить аналіз; добре обґрунтовано авторську позицію.

15–10 балів – має незначні недоліки щодо питань самостійної роботи; авторська позиція обґрунтована не досить послідовно.

- 9–5 балів – не містить критичного аналізу, неповністю висвітлена проблематика.
- 4–1 бали – робота має компліятивний характер, є помилки в оформленні.
- 0 балів – плагіат, не самостійно виконана робота.

Підсумковий семестровий контроль здійснюється під час проведення екзамену. Загальна кількість балів за успішне виконання екзаменаційних завдань – 40. Час виконання – до 3 годин. Для допуску до підсумкового семестрового контролю здобувач має набрати впродовж семестру не менш ніж 10 балів.

Зміст екзаменаційного білета й оцінювання відповідей на екзамені: теоретичне питання – 15 балів (два питання); питання на знання фактичного матеріалу – 10 балів.

УВАГА! У разі використання заборонених джерел на екзамені здобувач на вимогу викладача залишає аудиторію та одержує загальну нульову оцінку (0).

Максимально повна відповідь на перше та друге питання передбачає знання теоретичного та фактичного матеріалу, вміння аналізувати та порівнювати історичні явища. Бажано у відповіді використовувати мовні конструкції, що свідчать про самостійність та обґрунтованість думок здобувача вищої освіти («на мою думку», «порівняно з», «на противагу», «отже»).

Третє питання білета передбачає знання фактичного матеріалу, пов'язаного з діяльністю відомих персоналій. Повна, самостійна та аналітична відповідь оцінювана у 10 балів.

Рівень знань на екзамені оцінюється:

37–40 балів, якщо здобувач дав правильну та повну відповідь на всі поставлені питання, ґрунтовно засвоїв теоретичний матеріал, глибоко і всебічно знає зміст навчальної дисципліни, демонструє вміння пов'язувати події минулого із сучасним розвитком соціальної, політичної та економічної ситуації в Україні, логіку та аргументованість викладу (наводить приклади, аналогії, знає головні дати з історії України), вільно використовує набуті теоретичні знання, аналізуючи практичний матеріал, висловлює ставлення до тих чи тих проблем;

32–36 балів ставлять здобувачу, якщо він відповів на всі запитання, добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє навичками роботи з джерелами та рекомендованою літературою, аргументовано викладає матеріал, висловлює міркування щодо тих чи тих проблем, але припускається певних неточностей і похибок;

27–31 бал здобувач отримує, якщо відповів на всі запитання, переважно опанував теоретичні знання з навчальної дисципліни, орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, але дав недостатньо аргументовану відповідь, виявляє неточності, не вміє оцінювати факти та явища;

21–26 балів ставлять, якщо всі питання розкриті неповно та/або логіку відповідей потрібно суттєво виправити;

1–20 балів здобувач отримує, якщо у відповіді не розкриті всі три питання, продемонстровано недостатнє знання фактичного матеріалу, наукових визначень, немає посилань на першоджерела та рекомендовану наукову літературу;

0 балів здобувач отримує, якщо немає відповідей на питання екзаменаційного білета.

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання	Сума
--	------

Розділ 1	Розділ 2		Розділ 3			Розділ 4		Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Екзамен	
	T1	T3	T5	T7	T8	T9	T11				
5	5	5	5	5	5	5	5	20	60	40	100

T1, T2 ... – теми розділів.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка
	для чотирирівневої шкали оцінювання
90–100	відмінно
70–89	добре
50–69	задовільно
1–49	незадовільно

10. Рекомендована література

Основна література

1. Алексієвець Л., Алексієвець М., Дацків І. Україна – Європа: цивілізаційно-історичний дискурс. *Український історичний журнал*. 2020. № 5. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/179864/17-Alexsiievets.pdf?sequence=1>.
2. Антропологічний код української культури і цивілізації (у двох книгах). О. О. Рафальський (керівник авторського колективу), Я. С. Калакура, В. П. Коцур, М. Ф. Юрій (науковий редактор). Київ : ІПіЕнд ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2020. Книга 1. 432 с.; Книга 2. 536 с.
3. Аркуша О. Г. Час народів. Історія України XIX століття: Навчальний посібник / О. Г. Аркуша, К. К. Кондратюк, М. М. Мудрий, О. М. Сухий. Львів, 2016. 315 с.
4. Бойко О. Д. Історія України: підручник. 7-ме вид., доп. Київ : Академія, 2021. 720 с.

5. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації XIX–XX століття. Київ, 2019. 656 с. URL: <https://uamoderna.com/biblioteka/hrytsak-naryse-istorii-ukrainy>.
6. Грицак Ярослав. Подолати минуле: глобальна історія України. Київ: ПОРТАЛ, 2023. 408 с.
7. Історія України: Хрестоматія / Упоряд. В. М. Литвин; Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2013. 1056 с.
8. Історія цивілізації. Україна. Т. 1. Від киммерійців до Русі (X ст. до н. е. – IX ст.) / Н. С. Абашина, М. Ю. Відейко, О. В. Гопкало та ін.; упоряд. М. Ю. Відейко. Харків, 2020. 586 с.
9. Історія цивілізації. Україна. Т. 2. Від Русі до Галицького князівства (900–1256) / О. Б. Бубенок, А. М. Домановський, О. О. Дядечко та ін.; упоряд. О. Є. Черненко. Харків, 2021. 612 с.
10. Плохій С. Брама Європи / Сергій Плохій; пер. з англ. Романа Ключка. Харків : КСД, 2016. 496 с.
11. Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси: монографія. За ред. чл.-кор. НАН України С. В. Віднянського. Київ : Інститут історії України НАН України, 2020. 814 с.
12. Україна в контексті історичного розвитку Європи: підручник для студентів всіх спеціальностей / С. Ю. Боєва, В. Ю. Бузань та ін. Київ : Арт Економі, 2021. 304 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/41918>.
13. Українська культура: цивілізаційний вимір / Я. С. Калакура, О. О. Рафальський, М. Ф. Юрій. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2015. 496 с.
14. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
15. Яковенко Н. М. Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII століття. URL: <http://history.franko.lviv.ua/PDF%20Final/Jakovenko.pdf>.

Додаткова література

1. Апанович О. М. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 288 с.
2. Багалій Дмитро. Історія Слободської України / передм. та ком. В. Л. Маслійчук ; упоряд. О. О. Савчук. Харків : Видавець Олександр Савчук, 2019. 400 с.
3. Блануца А. Земельна політика Ягеллонів на українських теренах Великого князівства Литовського (1440–1572 рр.). Київ : Інститут історії України НАН України, 2017. 423 с.
4. Брехуненко В., Ковальчук В., Ковальчук М., Корнієнко В. «Братня» навала. Війни Росії проти України XII–XXI ст. / За заг. ред. В. Брехуненка. НАН України. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ, 2016. 248 с.
5. Ваврух М., Гавалюк Р. Нариси з історії української культури: архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр, кіно / М. Ваврух, Р. Гавалюк. Львів : Світ, 2018. 224 с.
6. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 2: Мовою документів і свідчень / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), О. П. Реєнт (відп. ред.), О. Ю. Кириєнко (відп. секр.) та ін.; Ін-т історії України НАН України. Київ : Кліо, 2015. 800 с.
7. Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2-х книгах. Кн. 1: Історичні нариси / Упоряд. О. П. Реєнт; Ред. кол.: В. А. Смолій (голова). НАН України. Інститут історії України. Київ : Кліо, 2014. 784 с.
8. Від Рейхстагу до Іводзіми. У полум'ї війни. Україна та українці у Другій світовій / В. В'ятрович, С. Громенко та ін. Харків : КСД, 2017. 356 с. (Історія без цензури)

9. Войтович Л. В. Княжа доба на Русі: портрети еліти / Л. В. Войтович. Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України; ЛНУ ім. І. Франка. Біла Церква : Олександр Пшонківський, 2006. 782 с.
10. В'ятрович В., Забілий Р., Дерев'яний І., Содоль П. Українська Повстанська Армія. Історія нескорених / Відп. ред. та упоряд. В. В'ятрович. 3-тє вид. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Viatrovych_Volodymyr/Ukrainska_Povstanska_Armiia_Istoriia_neskorenykh_vyd_2011/.
11. Горелов М. Є., Моця О. П., Рафальський О. О. Держава і цивілізація в історії України. Київ : Еко-Продакшин, 2009. 879 с.
12. Горобець В. Зірки та терени козацької революції. Історія звитяг і поразок / В. Горобець. Харків : КСД, 2017. 480 с.
13. Гриневич В. Політика пам'яті Другої світової війни в Україні: у пошуках ідентичності та консолідації. URL: http://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/grynevych_polityka.pdf.
14. Гуржій О. І., Чухліб Т. В. Історія козацтва. Держава–військо–битви. Київ : Арій, 2015. 479 с.
15. Гуржій О. Україна в суспільно-політичних комбінаціях імперського уряду Росії (30–90-ті рр. XVIII ст.). Київ: Ін-т історії України НАН України, 2019. 205 с.
16. Гудзяк Б. Криза і реформа: Київська митрополія, Царгородський патріархат і генеза Берестейської унії. Переклад з англ. Марії Габлевич, за ред. Олега Турія. Львів: Інститут історії Церкви Львівської Богословської академії, 2000. 426 с.
17. Даніель Бовуа Трикутник Правобережжя: царат, шляхта і народ. Київ: Кліо, 2020. 872 с.
18. Дашкевич Я. Постаті: Нариси про діячів історії, політики, культури. 3-тє вид., доповн. / Упоряд.: М. Капраль, І. Сварник, І. Скочиляс, А. Фелонюк. Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2016. 924 с.
19. Документи українського козацтва XVI – першої половини XVII ст.: універсали, листування, угоди, присяги / Відп. ред. В. Брехуненко. Київ: Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2016. 608 с.
20. Домановська М. П. П. Гулак-Артемівський і Харківський університет // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2017. Вип. 25. С.
21. Єремеев П. В. Руйнація культових споруд Харкова в період російської військової агресії: суспільне сприйняття та переосмислення культурної спадщини. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія». 2022. Вип. 62. С. 49–85. DOI: <https://www.doi.org/10.26565/2220-7929-2022-62-02>.
22. Єремеев П. В. Релігійні образи у наукових роботах Михайла Максимовича. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2022. Вип. 35. С. 51–66. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2022-35-06>.
23. Єремеев П. В. «Проти ненависного папізму»: образи католицизму у працях Михайла Максимовича. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2023. Вип. 36. С. 5–17. DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-6505-2023-36-02>.
24. Жданович О. Воїни степів. Гуни на теренах України. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zhdanovych_Olesia/Voiny_stepiv_Huny_na_terytorii_Ukrainy/.
25. Жданович О. Зі Скандинавії у Причорномор'я. Військове мистецтво готів на теренах України: науково-популярне видання. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Zhdanovych_Olesia/Zi_Skandynavii_u_Prychornomia_Viskove_mystetstvo_hotiv_na_terenakh_Ukrainy/.

26. Журавльов Денис. Іван Мазепа: людина, політик, легенда. Харків : Фоліо, 2020. 348 с.
27. Залізник Л. Стародавня історія України / Ред. В. Олексієнко. Київ : Темпора, 2012. 542 с.
28. Капелюшний В. П., Коваль О. Ф. «Незламна і нескорена: національна еліта в Українській революції 1917–1921 років. Історіографічний нарис. Монографія. Київ : Інтерсервіс, 2018. 480 с.
29. Касьянов Г. Розрита могила: Голод 1932–1933 років у політиці, пам'яті та історії (1980-ті – 2000-ті). Харків : Фоліо, 2020. 298 с.
30. Князі і гетьмани усієї Русі. «Через шаблю маєм право». Злети і падіння козацької держави 1648–1783 / В. Горобець та ін. Харків: КСД, 2016. 352 с. (Історія без цензури).
31. Козлова Д. Про Другу світову війну та Голокост: пам'ятання і забуття. URL: <http://uamoderna.com/demontazh-pamyati/kozlova-memory-and-oblivion>.
32. Колесников К. На краю Ойкумени. Еллінські військові традиції на українських землях Причорномор'я. Київ, 2021. 312 с.
33. Куліков В. О. Підприємства й суспільство в заводських і шахтарських поселеннях Донбасу та Придніпров'я в 1870–1917 рр. URL: https://books.google.com.ua/books?id=fnqWDwAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false.
34. Лазарович М. В. «Душу й тіло ми положим за нашу свободу»: Україна в боротьбі проти збройної агресії Російської Федерації (2014–2020 роки) / Міністерство культури та інформаційної політики України. Київ : ПП АВІАЗ, 2020. 452 с.
35. Лицарі Дикого Поля. Плугом і мушкетом: Український шлях до Чорного моря / Авт. кол.: О. Бачинська, Т. Вінцовський, В. Грибовський, Н. Діанова, А. Домановський та ін. Упоряд. К. Галушко. Харків : КСД, 2016. 356 с. (Історія без цензури).
36. Літопис Руський за Іпатським списком / Перекл. Л. Махновець. URL: <http://litopys.org.ua/litop/lit.htm>.
37. Ложкіна Аліса. «Перманентна революція. Мистецтво України ХХ – поч. ХХІ ст.», переклад із російської: Сашко Ушкалов, дизайн-концепт: Альона Соломадіна. Київ : ArtHuss, 2019. 554 с.
38. Любавський Р. Повсякденне життя робітників Харкова в 1920-ті – на початку 1930-х років / Науковий редактор Л. Ю. Посохова / Передм. О. А. Коляструк; вступне слово Л. Ю. Посохової. Харків : Раритети України, 2016. 226 с.
39. Маєвський О., Межиєвська В., Цеунов І. Навігатор з історії України. Світові війни / Наук. керівник проекту Я. Грицак. Київ : Портал, 2022. 305 с.
40. Межиєвська В., Артимішин П., Качур Г. Навігатор з історії України. Сучасність / Наук. керівник проекту Я. Грицак. Київ : Портал, 2023. 224 с.
41. Межиєвська В., Житня-Кебас Д., Цеунов І. та ін. Навігатор з історії України. Повоєнний СРСР / Наук. керівник проекту Я. Грицак. Київ : Портал, 2023. 204 с.
42. Мицик Ю., Плохій С. Як козаки Україну боронили / Ю. Мицик. Київ : Кліо, 2018. 368 с.
43. Монолатій І.В. Українські легіонери. Формування та бойовий шлях українських січових стрільців 1914–1918 рр. URL: <http://lib.pnu.edu.ua:8080/handle/123456789/15718>.
44. На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914–1921 років / М. Ковальчук, А. Папакін та ін. Харків : КСД, 2016. 353 с. (Історія без цензури).
45. Народження країни. Від краю до держави. Назва, символіка, територія і кордони Україн / Упоряд. Кирило Галушко. Харків : КСД, 2016. 352 с. (Історія без цензури).
46. Пагіря Г. Карпатська Січ: військове формування Карпатської України: науково-

- популярне видання. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Pahiria_Oleksandr/Karpatska_Sich_viiskove_formuvannia_Karpatskoi_Ukrainy/.
47. Папакін А., Шаменков С. Діти Таргітая. Військо та війни скіфів VII–III ст. до Р. Х. Київ, 2021. 144 с.
 48. Паталах О. Від Січі до Чорномор'ї. Запорозьке та чорноморське козацтво в російсько-турецьких війнах XVIII ст. Київ, 2020. 324 с.
 49. Перелом: Війна Росії проти України у часових пластах і просторах минувшини. Діалоги з істориками. У 2 кн. Київ, 2022.
 50. Плохій С. Козацький міф. Історія та націєтворення в епоху імперій / Авториз. пер. з англ. М. Климчука. Київ : Laurus, 2015. 400 с.
 51. Плохій С. М. Чорнобиль. Історія ядерної катастрофи. Харків : Фоліо, 2019. 395 с.
 52. Плохій С. Остання імперія. Занепад і крах Радянського Союзу / пер. Ярослав Лебеденко, Анатолій Саган. Харків : КСД, 2019. 512 с.
 53. Поле битви – Україна. Від «володарів степу» до «кіборгів». Воєнна історія України від давнини до сьогодення / Упоряд. Кирило Галушко. Харків : КСД, 2016. 352 с. (Історія без цензури).
 54. Попович М. В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. / 2-ге вид., допов. Київ : АртЕк, 2017. 730 с.
 55. Портнова Т. Українські міста Російської імперії середини XIX – початку XX століть в світлі модернізаційної теорії. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doslidzhennya/242-tetiana-portnova-ukrainski-mista-rosiiskoi-imperii-seredyny-khikh-pochatku-khkh-stolit-v-svitli-modernizatsiinoi-teorii>.
 56. Рафальський О., Самчук З. Цивілізаційне перехрестя сучасного суспільства. Київ: ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2018. 688 с.
 57. Революція Гідності: методичні матеріали. Київ, 2015. 46 с. URL: https://don.kyivcity.gov.ua/files/2015/11/13/2015_metodichka_reviluciya_gidnosti_4.pdf.
 58. Розсекречена пам'ять: Голодомор 1932–1933 років в Україні в документах ІПУ–НКВД / Упор.: В. Борисенко, В. Даниленко, С. Кокін та ін. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 604 с.
 59. Русь «після Русі». Між короною і булавою. Українські землі від королівства Русі до Війська / В. М. Горобець та ін. Харків : КСД, 2016. 351 с. (Історія без цензури)
 60. Салата О. Світоглядні та методологічні позиції формаційного і цивілізаційного підходів до історії // Цивілізаційні дискурси світової та української історіографії : монографія; за наук. ред. О. О. Салати. Київ, 2017. С. 9–20.
 61. Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. / І. Сердюк. Київ : К.І.С., 2018. 456 с.
 62. Ситий І. Козацька Україна: печатки, герби, знаки та емблеми кінця XVI–XVIII століть / І. Ситий. Київ : Темпора, 2017. 972 с.
 63. Склокін В. Російська імперія і Слобідська Україна у другій половині XVIII ст.: просвічений абсолютизм, імперська інтеграція, локальне суспільство. Львів : Видавництво УКУ, 2019. 268 с.
 64. Скоропадський П. Спомини: кінець 1917 – грудень 1918 року. Київ : Темпора, 2019. 756 с.
 65. Смолій В., Степанков В. Богдан Хмельницький: полководець, дипломат, державотворець. Київ : Парламентське видавництво, 2020. 752 с.
 66. Снайдер Т. Криваві землі. Європа між Гітлером і Сталінім. Київ : Лаурус, 2018. 492 с.
 67. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь. 1569–1999 рр.

- Київ : Дух і Літера, 2016. 464 с.
68. Сокирко О. На варті булави. Надвірні війська українських гетьманів середини XVII – другої половини XVIII ст. Київ, 2018. 184 с.
 69. Таїрова-Яковлева Т. Гетьмани України. Історії про славу, трагедії та мужність. Київ : Кліо, 2015. 424 с.
 70. Таїрова-Яковлева Тетяна. Іван Мазепа і Російська імперія. Історія «зради» / Перекладач Ю. Мицик. Київ : Кліо, 2019. 404 с.
 71. Тинченко Я. В. Війська Ясновельможного Пана Гетьмана. Армія Української держави, травень-грудень 1918 року. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tynchenko_Yaroslav/Viiska_Yasnovelmozhnoho_Pana_Hetmana_Armiia_Ukrainskoi_Derzhavy_traven-hruden_1918_r/.
 72. Тинченко Я. В. Військово-морські сили України. 1917–1921: науково-популярне видання. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tynchenko_Yaroslav/Viiskovomorski_syly_Ukrainy_1917-1921/.
 73. Тинченко Я. В. Герої українського неба: пілоти визвольної війни 1917–1920 рр. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tynchenko_Yaroslav/Heroi_ukrainskoho_neba_1917-1920/.
 74. Тинченко Я. В. Новітні Запорозжці. Війська Центральної Ради, березень 1917 – квітень 1918: науково-популярне видання. Київ, 2010. 112 с.
 75. Тинченко Я. В. Символи нескореної держави. Нагороди уряду Української Народної Республіки URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Tynchenko_Yaroslav/Symvoly_neskorenoi_derzhavy_Nahorody_uriadu_Ukrainskoi_Narodnoi_Respubliki/.
 76. Тинченко Я. В. Українська армія у 1920 році. Військовий союз з Польщею, війна з Радянською Росією та інтернування. Київ, 2020. 296 с.
 77. Тіні згаданих предків. Від склавинів до русинів. Прадавня Україна, Русь і походження українців / Михайло Відейко та ін.; упоряд. Кирило Галушко. Харків : КСД, 2016. 351 с. (Історія без цензури).
 78. Томпсон Е. Трубадури імперії. Російська література і колоніалізм. Київ, 2023. 384 с.
 79. У кігтях двоглавих орлів. Творення модерної нації. Україна під скіпетрами Романових і Габсбургів. Харків, 2016. 352 с. (Історія без цензури).
 80. Україна в історії Європи XIX — початку XXI ст.: історичні нариси: монографія. За ред. чл.-кор. НАН України С. В. Віднянського. Київ : Інститут історії України НАН України, 2020. 814 с.
 81. Україна в контексті історичного розвитку Європи: підручник для студентів всіх спеціальностей / С. Ю. Боєва, В. Ю. Бузань та ін. Київ : Арт Економі, 2021. 304 с. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/41918>
 82. Україна радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю» / Г. Єфіменко, Я. Примаченко та ін. Харків : КСД, 2017. – 353 с. (Історія без цензури).
 83. Український Гетьманат: нариси історії національного державотворення XVII–XVIII ст. У 2 кн. Київ : Інститут історії України, 2018. Кн. 1. 610 с.; Кн. 2. 580 с.
 84. Універсали Богдана Хмельницького. 1648–1657 / НАН України, Ін-т історії України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського; упоряд.: І. Крип'якевич, І. Бутич. Київ : Альтернативи, 1998. 381 с.
 85. Хома І. Я. Січові Стрільці. Створення, військово-політична діяльність та збройна боротьба Січових Стрільців у 1917–1919 рр. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Khoma_Ivan/Sichovi_Striltsi_Stvorennia_viiskovopolitychna_diiialnist_ta_zbroina_borotba_Sichovykh_Striltziv_u_1917-1919rr/.
 86. Черкас Б. Степовий щит Литви. Українське військо Гедиміновичів. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Cherkas_Borys/Stepovyi_schyt_Lytvy_Ukrainske_viisko_Hedymynovychiv_XIV_XVI_st/.
 87. Шевчук В. Козацька держава як ідея в системі суспільно-політичного мислення

- XVI–XVIII століть. У двох книгах. Книга 2. Київ : Грамота, 2020. 1120 с.
88. Applebaum, Anne. Red Famine: Stalin's War on Ukraine. New York, Doubleday (Penguin Random House LLC), 2017 461 p.
 89. Kolesnyk I. Global History. Conceptual History / Preface V. A. Smoliiy, A. I. Kudryachenko. Kyjiv: In-t of History of Ukraine NAS of Ukraine, 2022. 344 p.
 90. Lonardo L. Russia's 2022 War Against Ukraine and the Foreign Policy Reaction of the EU. London : Palgrave Macmillan Cham, 2023. XII, 87 p.
 91. Plokhy, Serhii. Forgotten Bastards of the Eastern Front. Oxford : Oxford University Press, 2019. 369 p.
 92. Social Change and National Consciousness in Twentieth-Century Ukraine. By Bohdan Krawchenko. New York : St. Martin's, 1985. xix, 333 pp.
 93. The Future of the Past: New Perspectives on Ukrainian History. Editor: Plokhy, Serhii. Harvard Ukrainian Research Institute. 2017. 516 p. (Harvard Papers in Ukrainian Studies).
 94. The Ukrainian Revolution, 1917–1920: A Study in Nationalism. Front Cover. John Stephen Reshetar. Princeton University Press, 1962. 363 p.
 95. Ukraine and Europe: Cultural Encounters and Negotiations. Editors: Plokhy, Serhii; Brogi Bercoff, Giovanna, Pavlyshyn, Marko. University of Toronto Press. 2017. 480 p.
 96. Ukraine During World War II: History and Its Aftermath. Editor: Yury Boshyk. Canadian Institute of Ukrainian Studies. 1986. 291 p.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Т. Шевченка. URL: <http://lib-gw.univ.kiev.ua>.
2. Іван Патриляк. Лекції. URL: <https://www.youtube.com/@UKRAINEHISTORY>.
3. Ізборник. Історія України IX- XVIII ст. Першоджерела та інтерпретації. URL: lytopys.org.ua
4. Інститут історії України НАН України (Київ). URL: <http://www.institute@history.org.ua>.
5. Інститут історії України НАН України. URL: <http://www.history.org.ua>
6. Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України (Київ) URL: <http://www.inst-ukr.lviv.ua>.
7. Інститут української археографії та джерелознавства імені М. Грушевського НАН України (Київ). URL: <http://www.gilan.uar.net/nasu/hiuass.html>.
8. Інститут філософії імені Г. Сковороди НАН України (Київ). URL: <http://www.filosof.com.ua>.
9. Локальна історія. URL: <https://www.youtube.com/@localhistoryUA>.
10. Наталія Яковенко. Лекції. URL: https://www.youtube.com/results?search_query=%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F+%D0%AF%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.
11. Національна бібліотека України імені В. Вернадського (Київ). URL: <http://www.nbuv.gov.ua>.
12. Олексій Сокирко. Лекції. URL: https://www.youtube.com/results?search_query=%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%96%D0%B9+%D0%A1%D0%BE%D0%BA%D0%B8%D1%80%D0%BA%D0%BE.
13. Сергій Плохій. Лекції. URL: https://www.youtube.com/results?search_query=%D0%A1%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%96%D0%B9+%D0%9F%D0%BB%D0%BE%D1%85%D1%96%D0%B9.
14. Тімоті Снайдер. Становлення сучасної України. URL:

<https://www.youtube.com/playlist?list=PLe6NcH-LB5H2zezH0m0ii9LGd4gaEA38A>.

**12. Особливості навчання за денною формою в умовах подовження дії
обставин непереборної сили**

В умовах дії форс-мажорних обмежень освітній процес в університеті здійснюється відповідно до наказів/розпоряджень ректора/проректора або за змішаною формою навчання або повністю дистанційно в синхронному режимі.

У разі запровадження суворих обмежень із заборonoю відвідувати ЗВО здобувачам вищої освіти денної форми навчання надано можливість скласти екзамен дистанційно на платформі Moodle в дистанційному курсі «Історія України: цивілізаційний вимір», URL: <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=>.